

سرشناسه	: دلیر، حمید، ۱۳۴۷ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران (با رویکردی کاربردی) / حمید دلیر، مریم کهزادی.
مشخصات نشر	: تهران : نشر میزان، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۸ص.
فروست	: نشر میزان؛ ۱۳۹.
شابک	: 978-964-511-980-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه : ص. [۲۷۷] - ۲۸۸ ؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: تخفیف مجازات -- ایران
موضوع	: Extenuating cricumstances-- Iran
موضوع	: تشدید مجازات -- ایران
موضوع	: Aggravating circumstances -- Iran
موضوع	: حقوق جزا -- ایران
موضوع	: Criminal law -- Iran
شناسه افزوده	: کهزادی، مریم، ۱۳۵۷ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷۴۰۲۲KMH / د۸ت۳
رده بندی دیویی	: ۵۵۰۷۷/۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۲۵۸۹۲۱

۱۱۸۰

نشر میزان

تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران

دکتر حمید دلیر

مریم کهزادی

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۷

قیمت: تومان

شماره: ۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۹۸۰-۳

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از چهارراه سهروردی، خ کاووسی فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۴۹۱۳۱
فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخرآزی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۷۰
واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱
پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۵
مقدمه.....	۱۷
فصل نخست - تخفیف و تشدید مجازات در دادگاه‌های بدوی .. ۱۹	
مبحث نخست: مفاهیم، اصول و ضوابط تخفیف مجازات.....	۱۹
گفتار نخست: مفهوم تخفیف مجازات.....	۱۹
الف: مفهوم لغوی تخفیف.....	۱۹
ب: مفهوم اصطلاحی تخفیف.....	۱۹
گفتار دوم: اصول حاکم بر تخفیف مجازات.....	۲۰
الف: اصل لزوم کاهش از حداقل مجازات.....	۲۰
ب: اصل اختیاری بودن تخفیف و تبدیل مجازات.....	۲۳
۱- اختیاری یا الزامی بودن تخفیف در مورد جرایم متعدد.....	۲۵
۲- اختیاری یا الزامی بودن تخفیف در مورد مجازات‌های مرکب.....	۲۶
ج: اصل ضرورت تصریح به کیفیات مخففه.....	۲۸
د: اصل منع تخفیف مکرر.....	۳۰
گفتار سوم: ضوابط تخفیف و تبدیل مجازات.....	۳۰
الف: تخفیف مجازات حبس.....	۳۱
ب: تبدیل مصادره‌ی اموال.....	۳۳
ج: تبدیل انفصال دائم.....	۳۴
د: تخفیف و تبدیل سایر مجازات‌ها.....	۳۵

۶ □ تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران

- هـ: معافیت از کیفر در جرایم خفیف ۳۵
- و: تخفیف مجازات اطفال و نوجوانان ۳۶
- ز: تخفیف مجازات در تعدد و تکرار جرایم تعزیری ۳۸
- گفتار چهارم: مجازات‌های جایگزین حبس و ارتباط آن با تخفیف و تبدیل مجازات ۳۹
- الف: انواع مجازات‌های جایگزین حبس ۴۰
- ۱- مجازات‌های جایگزین الزامی ۴۰
- ۱-۱- جرایم عمدی دارای حداکثر ۳ ماه حبس ۴۱
- ۱-۲- جرایم عمدی دارای ۹۱ روز تا ۶ ماه حبس ۴۱
- ۱-۳- جرایم غیر عمدی دارای حداکثر ۲ سال حبس ۴۱
- ۱-۴- جرایم فاقد تعزیر معین ۴۱
- ۲- مجازات‌های جایگزین اختیاری ۴۳
- ۱-۲- جرایم عمدی دارای بیش از ۶ ماه تا ۱ سال حبس ۴۳
- ۲-۲- جرایم غیر عمدی دارای بیش از ۲ سال حبس ۴۳
- ب: موارد ممنوعیت تعیین مجازات‌های جایگزین حبس ۴۴
- ۱- جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور ۴۴
- ۲- جرایم عمدی دارای بیش از ۱ سال حبس ۴۵
- ۳- جرایم عمدی متعدد ۴۷
- ج: شرایط قانونی تعیین مجازات‌های جایگزین حبس ۴۸
- ۱- گذشت شاکی ۴۸
- ۲- وجود جهات تخفیف ۴۹
- د: ویژگی‌ها و الزام‌های قانونی مجازات‌های جایگزین حبس ۵۱
- ۱- ضرورت تعیین حبس به همراه مجازات جایگزین ۵۱
- ۲- عطف به ماسبق نشدن مقررات مجازات‌های جایگزین ۵۱
- ۳- همراه بودن حبس با سایر مجازات‌ها ۵۲
- ۴- قابل بازنگری بودن مجازات‌های جایگزین ۵۳
- ۵- امکان تعیین مجازات‌های تبعی و تکمیلی به همراه مجازات‌های جایگزین .. ۵۵
- هـ: مصادیق مجازات‌های جایگزین حبس ۵۸

فهرست مطالب □ ۷

۱- دوره‌ی مراقبت	۵۹
۲- خدمات عمومی رایگان	۶۰
۳- جزای نقدی روزانه	۶۱
۴- جزای نقدی	۶۲
گفتار پنجم: ضوابط تخفیف و تبدیل مجازات در قوانین خاص	۶۲
الف: تخفیف و تبدیل مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری	۶۳
ب: تخفیف و تبدیل مجازات در قانون وصول برخی از درآمدهای دولت	۶۷
۱- تبدیل الزامی مجازات	۶۸
۲- تبدیل اختیاری مجازات	۷۰
۳- تحولات بعدی قانون وصول	۷۲
۴- بررسی نسخ یا عدم نسخ قانون وصول و تعارض آن با سایر قوانین	۷۳
ج: تخفیف و تبدیل مجازات در قانون مبارزه با مواد مخدر	۷۸
۱- تخفیف مجازاتهای دارای حداقل	۷۹
۲- تخفیف مجازاتهای فاقد حداقل	۷۹
۳- تخفیف مجازات حبس ابد	۸۰
۴- تخفیف مجازات اعدام	۸۱
۵- ابهامات تخفیف و تبدیل مجازات در قانون مواد مخدر	۸۱
د: تخفیف و تبدیل مجازات در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح	۸۴
۱- اصول کلی تخفیف و تبدیل مجازات در دادگاه‌های نظامی	۸۴
۲- تخفیف مجازات حبس	۸۵
۳- تخفیف سایر مجازاتها	۸۸
۳-۱- تخفیف جزای نقدی	۸۹
۳-۲- تخفیف انفصال موقت	۹۰
۳-۳- تخفیف محرومیت از ترفیع	۹۰
۳-۴- تخفیف اضافه خدمت	۹۱
۳-۵- تخفیف تنزیل ۲ درجه یا رتبه	۹۲
۴- تبدیل مجازات حبس	۹۴

۸ □ تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران

- ۱-۴- تبدیل حبس‌های تا ۲ سال ۹۴
- ۲-۴- تبدیل حبس‌های بیش از ۲ سال تا ۵ سال ۹۵
- ۳-۴- تبدیل حبس‌های بیش از ۵ سال ۹۶
- ۵- تبدیل سایر مجازات‌ها ۹۸
- ۱-۵- تبدیل مجازات‌های اخراج و انقصال دائم از خدمات دولتی ۹۸
- ۲-۵- تبدیل تنزیل یک درجه یا یک رتبه ۱۰۰
- ۳-۵- تبدیل شلاق تعزیری ۱۰۱
- ۴-۵- منع تخفیف مکرر ۱۰۱
- ۶- بررسی تعارض مقررات تخفیف و تبدیل مجازات در دادگاه‌های نظامی با مقررات عمومی ۱۰۱
- ۱-۶- وضعیت مقررات تخفیف و تبدیل مجازات در دادگاه‌های نظامی ۱۰۲
- ۲-۶- وضعیت مجازات‌های جایگزین حبس در دادگاه‌های نظامی ۱۰۳
- ۳-۶- وضعیت تخفیف مجازات در خصوص تعدد و تکرار جرم در دادگاه‌های نظامی ۱۰۴
- هـ: تخفیف و معافیت از مجازات در قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات ۱۰۵
- ۱- تحویل اختیاری اشیاء ممنوعه در مهلت مقرر قانونی ۱۰۵
- ۲- تحویل اختیاری اشیاء ممنوعه بعد از مهلت مقرر قانونی ۱۰۵
- ۳- همکاری متهمان با مأموران دولتی ۱۰۶
- و: تخفیف و معافیت از مجازات در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۰۷
- ۱- ممنوعیت تخفیف جزای نقدی ۱۰۷
- ۲- تخفیف و معافیت از مجازات به دلیل همکاری با مأموران دولتی ۱۰۷
- ز: تبدیل مجازات در قانون مطبوعات ۱۰۸
- ح: تخفیف مجازات در قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور ۱۰۹
- مبحث دوم: مفاهیم، اصول و علل عمومی تشدید مجازات ۱۰۹
- گفتار نخست: مفهوم تشدید مجازات ۱۰۹
- الف: مفهوم لغوی تشدید ۱۰۹
- ب: مفهوم اصطلاحی تشدید مجازات ۱۰۹

فهرست مطالب □ ۹

گفتار دوم: اصول حاکم بر تشدید مجازات	۱۱۰
الف: اصل استثنایی بودن تشدید مجازات	۱۱۰
ب: اصل اعمال تشدید در قالب قانون	۱۱۰
گفتار سوم: علل عمومی تشدید مجازات	۱۱۲
الف: تعدد جرم	۱۱۳
ب: تکرار جرم	۱۱۶

فصل دوم - تخفیف و تشدید مجازات در دادگاه‌های

تجدیدنظر

مبحث نخست: تخفیف مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر	۱۱۹
گفتار نخست: مفهوم، تاریخچه و انواع تخفیف مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر	۱۱۹
الف: مفهوم تخفیف مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر	۱۱۹
۱- تخفیف مجازات به کمتر از حداقل مجازات قانونی	۱۱۹
۲- تبدیل مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر	۱۲۰
۳- تخفیف مجازات به کمتر از مجازات مقرر در حکم دادگاه بدوی	۱۲۱
۴- اعمال تخفیف بیشتر در مرحله‌ی تجدیدنظر	۱۲۱
ب: تاریخچه تخفیف مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر	۱۲۲
۱- در مقررات قبل از انقلاب	۱۲۲
۲- در مقررات بعد از انقلاب	۱۲۲
ج: انواع تخفیف مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر	۱۲۴
۱- تخفیف الزامی مجازات	۱۲۴
۱-۱- وجود تکلیف قانونی	۱۲۴
۲-۱- منتفی شدن تعدد و تکرار جرم	۱۲۶
۲- تخفیف اختیاری مجازات	۱۲۷
گفتار دوم: شرایط و ضوابط تخفیف مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر	۱۲۸
الف: احراز استحقاق محکوم علیه	۱۲۸

۱۰ □ تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران

- ب: تصریح به کیفیات مخففه در فرض کاهش مجازات از حداقل ۱۲۹
- ج: رعایت نفع متهم و صدق عنوان تخفیف ۱۳۰
- د: رعایت حدود قانونی تخفیف ۱۳۰
- مبحث دوم: تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر ۱۳۲
- گفتار نخست: مفهوم، مصادیق، تاریخچه و انواع تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر ۱۳۲
- الف: مفهوم تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر ۱۳۲
- ب: مصادیق تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر ۱۳۲
- ۱- افزایش میزان مجازات ۱۳۲
- ۲- تغییر نوع مجازات ۱۳۳
- ۳- تغییر نوع و ماهیت جرم و مجازات ۱۳۳
- ۴- الحاق مجازات فراموش شده و تعیین مجازات تکمیلی ۱۳۴
- ۵- لغو تعلیق اجرای مجازات ۱۳۵
- ج: تاریخچه تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر ۱۳۷
- ۱- قبل از انقلاب ۱۳۷
- ۲- بعد از انقلاب ۱۳۸
- د: انواع تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر ۱۳۹
- ۱- تشدید الزامی مجازات در مرحله تجدیدنظر ۱۳۹
- ۱-۱- نقض حکم براءت ۱۳۹
- ۲-۱- تحقق شرایط تعدد جرم ۱۴۰
- ۳-۱- تحقق شرایط تکرار جرم ۱۴۰
- ۲- تشدید اختیاری مجازات در مرحله تجدیدنظر ۱۴۰
- گفتار دوم: مبانی و قلمرو قاعده‌ی منع تشدید به ضرر تجدیدنظرخواه ۱۴۱
- الف: مبانی قاعده‌ی منع تشدید مجازات ۱۴۱
- ۱- حق مکتسبه‌ی متهم ۱۴۱
- ۲- اصل براءت ۱۴۳
- ۳- اصل بی‌طرفی دادگاه ۱۴۵

فهرست مطالب □ ۱۱

۴- قاعده‌ی انصاف	۱۴۵
ب: قلمرو قاعده‌ی منع تشدید مجازات	۱۴۶
۱- موارد منصوص اجرای قاعده‌ی منع تشدید	۱۴۶
۱-۱- قلمرو قاعده در تجدیدنظرخواهی	۱۴۶
۱-۱-۱- استثنائات قاعده‌ی منع تشدید مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر	۱۴۷
۱-۱-۱-۱- صدور حکم به کمتر از حداقل مقرر در قانون	۱۴۷
۱-۱-۱-۲- نقض حکم برائت در دادگاه تجدیدنظر	۱۵۴
۱-۱-۱-۳- تغییر عنوان اتهامی	۱۵۴
۱-۲- اجرای قاعده در مجازات‌های تعزیری و اقدامات تأمینی و تربیتی ...	۱۵۵
۱-۳- اجرای قاعده در دادرسی‌های شبه قضایی	۱۵۶
۲- موارد غیرمنصوص اجرای قاعده‌ی منع تشدید	۱۶۱
۱-۲- اجرا یا عدم اجرای قاعده در جرایم غیرتعزیری	۱۶۱
۲-۲- قلمرو قاعده‌ی منع تشدید مجازات در مرحله‌ی واخواهی	۱۶۵
۳-۲- قلمرو قاعده‌ی منع تشدید مجازات در رسیدگی پس از نقض	۱۶۷
۱-۳-۲- تشدید در رسیدگی پس از نقض و تجویز اعاده دادرسی	۱۶۸
۲-۳-۲- تشدید در رسیدگی پس از نقض و سکوت دیوان	۱۶۹
۳-۳-۲- تشدید در رسیدگی پس از نقض و اصلاح رأی توسط دیوان ..	۱۷۱
۴-۳-۲- تشدید در رسیدگی پس از نقض و نقض حکم و ارجاع به دادگاه	
هم‌عرض	۱۷۳
۴-۲- قلمرو قاعده‌ی منع تشدید مجازات در مرحله‌ی اعاده دادرسی	۱۷۵

فصل سوم - تخفیف و تشدید مجازات پس از قطعیت حکم ۱۷۹

مبحث نخست: تخفیف و تشدید مجازات محکومان در مقررات عمومی	۱۷۹
گفتار نخست: تخفیف مجازات به دلیل گذشت شاکی خصوصی	۱۷۹
الف: شرایط تخفیف مجازات	۱۸۰
۱- غیرقابل گذشت بودن جرم	۱۸۰

۱۲ □ تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران

- ۲- احراز گذشت شاکی پس از قطعیت حکم ۱۸۱
- ۳- حراز استحقاق تخفیف ۱۸۳
- ب: چگونگی تخفیف در فرض تعدد شکات ۱۸۴
- ۱- تعدد شکات در جرایم متعدد ۱۸۴
- ۲- تعدد شکات در جرم واحد ۱۸۵
- ج: مفهوم «تخفیف در حدود قانون» ۱۸۶
- د: امکان تعیین مجازات‌های جایگزین حبس ۱۹۴
- هـ: امکان تخفیف مجازات تکمیلی ۱۹۴
- و: امکان تعلیق اجرای مجازات به همراه تخفیف ۱۹۶
- ز: تشخیص دادگاه صالح ۱۹۷
- گفتار دوم: تبدیل مجازات به دلیل بیماری محکوم علیه ۱۹۹
- الف: شرایط تبدیل مجازات محکومان بیمار ۲۰۰
- ب: عدم الزام به رعایت «حدود قانون» در مورد محکومان بیمار ۲۰۱
- گفتار سوم: تخفیف مجازات به دلیل اسقاط حق تجدیدنظرخواهی ۲۰۲
- الف: شرایط تخفیف مجازات ۲۰۳
- ۱- تعزیری بودن محکومیت ۲۰۳
- ۲- مدت و میزان داشتن محکومیت ۲۰۳
- ۳- اسقاط حق تجدیدنظرخواهی ۲۰۴
- ۴- تقاضای تخفیف از طرف محکوم علیه ۲۰۴
- ۵- عدم تجدیدنظرخواهی دادستان ۲۰۴
- ب: ضوابط و تشریفات مربوط به تخفیف ۲۰۵
- ۱- عدم تأثیر محدودیت‌های تخفیف ۲۰۵
- ۲- شمول حکم بر محکومیت‌های قابل فرجام ۲۰۶
- ۳- لزوم تخفیف مجازات‌های معلق ۲۰۷
- ۴- الزامی بودن تخفیف مجازات ۲۰۹
- ۵- بررسی امکان تخفیف در فرض تجدیدنظرخواهی شاکی ۲۱۰
- ۶- مهلت اسقاط حق تجدیدنظرخواهی ۲۱۴

فهرست مطالب □ ۱۳

۲۱۵.....	۷- رسیدگی در وقت فوق العاده
۲۱۶.....	گفتار چهارم: تخفیف مجازات به دلیل وضع قانون جدید اخف
۲۱۷.....	الف: شرایط تخفیف مجازات
۲۱۷.....	۱- تعزیری بودن جرم
۲۲۰.....	۲- خفیف یا مساعدتر بودن قانون جدید
۲۲۱.....	۳- تقاضای قاضی اجرای احکام یا محکوم
۲۲۱.....	۴- الزامی بودن تخفیف مجازات
۲۲۲.....	ب: تشریفات مربوط به تخفیف مجازات
۲۳۰.....	گفتار پنجم: تشدید مجازات به دلیل اعمال مقررات تعدد و تکرار جرم
۲۳۱.....	الف: تشدید مجازات به دلیل اعمال مقررات تعدد جرم
۲۳۱.....	۱- شرایط صدور حکم تجمیعی
۲۳۲.....	۱-۱- وجود شرایط تعدد جرم
۲۳۸.....	۲-۱- صدور احکام محکومیت قطعی متعدد
۲۴۱.....	۳-۱- مؤثر بودن اعمال مقررات تعدد در میزان مجازات قابل اجرا
۲۴۲.....	۲- تشریفات صدور رأی تجمیعی
۲۴۷.....	۳- رعایت حقوق مکتسبه‌ی متهم در رأی تجمیعی
۲۵۱.....	۴- عدم توجه به نفع و ضرر متهم در صدور رأی تجمیعی
۲۵۲.....	۵- صلاحیت صدور رأی تجمیعی
۲۵۶.....	۶- قطعی یا قابل تجدیدنظر بودن رأی تجمیعی
۲۶۰.....	۷- امکان تجمیع مکرر آراء
۲۶۰.....	ب: تشدید مجازات به دلیل اعمال مقررات تکرار جرم
۲۶۱.....	۱- لزوم احراز شرایط تکرار جرم
۲۶۴.....	۲- عدم اعمال ماده‌ی ۵۱۱ در مورد جرایم خاص
۲۶۵.....	۳- جایگاه حقوق مکتسبه‌ی متهم در اعمال ماده‌ی ۵۱۱
۲۶۶.....	۴- تشریفات اعمال ماده‌ی ۵۱۱
۲۶۸.....	گفتار ششم: تخفیف جزای نقدی توسط قاضی اجرای احکام کیفری
۲۶۹.....	مبحث دوم: تخفیف و تبدیل مجازات محکومان در قوانین خاص

۱۴ □ تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران

گفتار نخست: تبدیل حبس محکومان نظامی به حبس با خدمت ۲۶۹

گفتار دوم: تخفیف مجازات محکومان به دلیل همکاری با مأموران ۲۷۴

فهرست منابع و مآخذ ۲۷۷

الف: کتاب‌ها ۲۷۷

ب: مقاله‌ها ۲۷۹

ج: پایان‌نامه‌ها ۲۸۰

د: مجموعه‌ها ۲۸۱

هـ: آراء دادگاه‌ها و دیوان عالی کشور ۲۸۱

و: نظریه‌های مشورتی اداره‌ی کل حقوقی قوه‌ی قضاییه ۲۸۴

ز: قوانین ۲۸۷

پیشگفتار

تخفیف و تشدید مجازات از جمله مهم‌ترین ابزارهایی است که قانونگذار در راستای اجرای اصل فردی کردن واکنش‌های اجتماعی در اختیار قاضی کیفری قرار می‌دهد. تعیین مجازات متناسب در مورد مجرمین در صورتی ممکن خواهد بود که قاضی کیفری تمام شرایط و اوضاع و احوال جرم و مجرم را مورد توجه قرار دهد و از نهادهای تخفیف و تشدید مجازات نیز به نحو مطلوب استفاده نماید.

تخفیف و تشدید مجازات معمولاً از طرف دادگاه بدوی انجام می‌شود و این دادگاه باید در اعمال این نهادها، شرایط و ضوابط قانونی را مورد توجه قرار دهد. تخفیف و تبدیل مجازات بر اساس کیفیات مخففه و تشدید مجازات بر اساس کیفیات مشدده و از جمله تعدد و تکرار جرم صورت می‌گیرد.

با این حال در بسیاری از موارد، تخفیف و تشدید مجازات از طرف دادگاه‌های تجدیدنظر نیز صورت می‌گیرد. تخفیف و تشدید مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر نیز تابع ضوابط و شرایط خاصی است که برخی از آنها مشابه شرایط و ضوابطی است که باید از طرف دادگاه‌های بدوی رعایت شود و برخی دیگر اختصاص به مرحله‌ی تجدیدنظر دارد.

بعد از قطعیت حکم و در مرحله‌ی اجرای حکم نیز در برخی موارد امکان تخفیف، تبدیل و تشدید مجازات وجود دارد که اصول و ضوابط حاکم بر موضوع در این مرحله نیز گاه مشابه اصول و ضوابط مربوط به مراحل بدوی و تجدیدنظر و گاه متفاوت با آن است.

از این رو نگارندگان با درک اهمیت مسأله و ضرورت پرداختن به آن، موضوع «تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران» را در این کتاب مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار خواهند داد. لازم به ذکر است که با توجه به اینکه موضوع مورد بحث دارای جنبه‌ی کاربردی است و در نوشته‌های موجود این موضوع کمتر مورد توجه قرار گرفته است، سعی نگارندگان بر این بوده که به جنبه‌ی کاربردی موضوع توجه ویژه

۱۶ □ تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران

مبذول گردد و مهم‌ترین ابهامات و چالش‌هایی که رویه قضایی در این خصوص با آن مواجه است مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد و بر همین اساس تعداد ۶۶ نظریه‌ی مشورتی اداره‌ی کل حقوقی قوه‌ی قضاییه و ۸۵ رأی از آراء وحدت رویه و آراء شعب دیوان دیوان عالی کشور و دادگاه‌ها در این کتاب مورد استناد قرار گرفته است.

ذکر این نکته ضروری است که متن اولیه این اثر مربوط به پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد سرکار خانم مریم کهزادی با عنوان «تخفیف و تشدید مجازات در مرحله‌ی تجدید نظر» بوده که در سال ۱۳۹۵ در دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس از آن دفاع شده است و عمده‌تاً شامل مطالب فصل دوم این کتاب می‌باشد و تکمیل مطالب شامل فصل‌های اول و سوم و خصوصاً تحلیل و تبیین بیشتر جنبه‌های کاربردی موضوع و افزودن آراء و نظریه‌های مشورتی اداره‌ی حقوقی قوه‌ی قضاییه نیز از طرف نویسنده-ی اول که سمت راهنمایی پایان‌نامه‌ی مذکور را نیز بر عهده داشته صورت گرفته است. با وجود آن که نویسندگان، در حد بضاعت محدود علمی خود تمام تلاش خود را به کار برده‌اند تا اثری در خور توجه را به جامعه‌ی حقوقی تقدیم نمایند، اما تردیدی وجود ندارد که این اثر نیز خالی از ایراد و اشکال نخواهد بود و به این دلیل مزید امتنان خواهد بود که خوانندگان محترم با ارائه دیدگاه‌های ارزشمند خود، نویسندگان را در جهت اصلاح آن مورد عنایات و الطاف خود قرار دهند.

در پایان مراتب تشکر و قدردانی خود را از جناب آقای دکتر عباس شیری مدیر محترم انتشارات میزان و همکاران محترمشان که در چاپ این اثر نهایت همکاری را مبذول داشتند اعلام نموده و موفقیت آنها را از ایزد منان مسئلت داریم.

حمید دلیر

مریم کهزادی

تهران ۱۸ خرداد ماه ۱۳۹۷

مقدمه

امروزه به توجه به تحولات صورت گرفته در حوزه حقوق کیفری، بر مبنای اصل برابری افراد در مقابل قانون، مجازات‌های مقرر در قوانین جزایی، برای تمام اشخاص یکسان است و از این حیث تفاوتی بین اشخاص وجود ندارد. اما با توجه به اینکه شرایط و ویژگی‌های افرادی که مرتکب یک جرم خاص می‌شوند معمولاً متفاوت است و بی تفاوتی به این موضوع و نادیده گرفتن علل ارتکاب جرم و شرایط و ویژگی‌های جسمی، روانی، اقتصادی و محیطی مربوط به هر متهم، موجب تحمیل مجازات‌های ناعادلانه خواهد بود، قاضی کیفری بر اساس اصل فردی کردن مجازات‌ها، می‌تواند با در نظر گرفتن این شرایط، در مورد افراد مختلفی که مرتکب جرم خاصی شده‌اند مجازات‌های متفاوتی را مورد حکم قرار دهد.

قاضی کیفری به منظور انطباق ضمانت اجرای مقرر در قانون با شخصیت متهم و شرایط او، ابزارهای قانونی مختلفی در اختیار دارد که یکی از این موارد، استفاده از اختیارات و بعضاً الزامات مربوط به تخفیف و تشدید مجازات است. گاه لازم است به علت وجود جهات و کیفیات مخففه‌ی مجازات، با متهم مدارا کرده و مجازاتی کمتر از حداقل مقرر در قانون یا مجازات دیگری که مناسب‌تر به حال اوست در مورد متهم تعیین گردد و گاه با توجه به وجود جهات تشدید مجازات، مجازاتی بیشتر از آنچه در قانون ذکر شده و در موارد عادی قابل اجرا است، در مورد متهم اعمال شود.

اعمال مقررات مربوط به تخفیف و تشدید مجازات معمولاً در مرحله‌ی نخستین دادرسی صورت می‌گیرد، اما در مواردی لازم است در مرحله‌ی تجدیدنظر نیز از این نهادها استفاده شود. در برخی موارد با توجه به عدم استفاده‌ی دادگاه نخستین از این نهادها و یا استفاده‌ی نابجا و ناصواب از این اختیارات، قضات مرجع تجدیدنظر می‌توانند مقررات مربوط به تخفیف و تشدید مجازات را اعمال نمایند و در پاره‌ای موارد مانند عدم توجه دادگاه نخستین به الزامی بودن تخفیف یا تبدیل مجازات و یا وضعیت تعدد یا تکرار جرم، مکلف به تخفیف و یا تشدید مجازات هستند.

۱۸ □ تخفیف و تشدید مجازات در حقوق ایران

اصول و قواعد ناظر بر تخفیف و تشدید مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر، معمولاً با اصول و قواعدی که در مرحله‌ی نخستین وجود دارد یکسان است؛ اما در برخی موارد، موضوع تخفیف و تشدید مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر از اصول و قواعد ویژه‌ای تبعیت می‌کند که متفاوت با مرحله‌ی نخستین است و تبیین این موارد و تحلیل دقیق شرایط و ضوابط حاکم بر موضوع تخفیف و تشدید مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر، امری ضروری به نظر می‌رسد.

و سرانجام پس از قطعیت حکم و در مرحله‌ی اجرای آن نیز در برخی موارد تخفیف، تبدیل و تشدید مجازات ضرورت پیدا می‌کند که بررسی این موارد و شناخت و تبیین اصول و ضوابط حاکم بر آن ضرورتی انکارناپذیر است.